

АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ СХІДНИХ ЛІТЕРАТУР

УДК 821.111(73)-311.4.09

Т.В. НАДУТА,

*викладач кафедри порівняльної філології
східних та англomовних країн*

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

КОНЦЕПТ «МОВЧАННЯ» ЖІНКИ У РОМАНІ ЕМІ ТАН «ДРУЖИНА КУХОННОГО БОГА» ТА У РОМАНІ ПЕРЛ БАК «СХІДНИЙ ВІТЕР: ЗАХІДНИЙ ВІТЕР»

У цій статті проведено порівняльний аналіз концепту мовчання у романах сіно-американської письменниці Емі Тан та американської письменниці Перл Бак. Метою аналізу було з'ясування природи мовчання китайської жінки у сучасній Америці та у Китаї на початку минулого століття. Встановлено, що, окрім соціальних та побутових причин, мовчання має більш глибокий характер, основною причиною якого є безумовний вплив багатовікових традицій Китаю, що передбачають чітко визначену модель жіночої поведінки. Символічним актом визволення жінки з-під гніту традиційних настанов є порушення мовчання та розповідь своєї історії.

Ключові слова: мовчання, норма поведінки, тематизація гендеру, традиційність, патріархальна система.

Мотив мовчання жінки, що зображено у літературному творі, є об'єктом аналізу феміністської літературної критики – саме так вважають редактори ґрунтовної праці з феміністської теорії «Рутледж-довідник з фемінізму та постфемінізму» (The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism, 2001). Критика фемінізму розрізняє декілька типів мовчання, як свідомо обраних людиною, так і нав'язаних обставинами. Мовчання – це відсутність голосу, слів або фраз, або навіть певних тем, які є забороненими (виходячи із власного розсуду або, навпаки, через чийсь наказ) до згадування. Мовчання може бути наслідком сорому, невідповідності чи зневіри; може мати соціальне або культурне підґрунтя; впливати із незнання мови. Для багатьох жінок мовчання є стратегією поведінки, способом уникнути болю, ухилитися від неприємних обставин, технікою протистояння горю, злості, сорому.

Першим до аналізу концепту мовчання у творчості Емі Тан вдався американський дослідник І.Д. Хантлі у ґрунтовній праці «Емі Тан: критичний супутник» («Amy Tan: A Critical Companion»), де запропонував дослідити роман письменниці «Дружина кухонного Бога» як подорож жінки від мовчання до набуття повнозвучного голосу за допомогою розказування історії. І.Д. Хантлі підкреслив, що його аналіз роману письменниці з точки зору критики фемінізму є лише «альтернативним» вектором у дослідженні художнього твору, оскільки «Feminist criticism is not a monolithic single approach to literary analysis or a rigidly codified methodology, but rather an attitude that derives from concern about social and cultural attitudes about and toward women» (критика фемінізму не є єдиним підходом до літературного аналізу або суворо систематизованою методологією, а є скоріш мето-

дом, що виникає через стурбованість питаннями соціального і культурного ставлення до жінки) [1, с. 99].

Доробок сіно-американської літератури насамперед має розглядатися як сукупність текстів, об'єднаних національно-формуючими темами, з притаманними мовними стратегіями та формальними рисами на тлі історичної динаміки, що пояснює її різноманітний характер. Сучасне західне літературознавство тяжіє до розглядання сіно-американської літератури у рамках масивного азійсько-американського канону, що на сьогодні становить окреме і самостійне поле для досліджень. Компаративні дослідження сіно-американської літератури, як наслідок, здебільшого зосереджувались на порівнянні гібридних літератур у рамках самого канону з метою його формування та визначення. Згідно з новими тенденціями у світовому літературознавстві, коли гібридна література перестає бути знаком мультикультуралізму і переходить на якісно вищий рівень транскультурного простору, назріває необхідність дослідження сіно-американської літератури з точки зору її унікальної поетики та художніх засобів. Оскільки, за визначенням В. Жирмунського, головною передумовою порівняльно-історичного дослідження різних літератур є ідея єдності та закономірності спільного процесу соціально-історичного розвитку людства, назріває необхідність до порівняння сіно-американської літератури зі світовою літературою з метою встановлення закономірностей літературних явищ сучасної епохи глобалізації.

Компаративний аналіз концепту мовчання у романі сіно-американської письменниці Емі Тан «Дружина кухонного бога» та романі американської письменниці Перл Бак «Східний вітер: західний вітер» дозволяє уникнути панівних стереотипів щодо «тематизації гендеру», характерних для азійсько-американського літературного канону, і виявити інші джерела, що спонукали письменниць до зображення мовчання жінки. Зокрема на специфічність втілення концепції мовчання у творчості Емі Тан звертає увагу російська дослідниця С.Г. Коровіна, яка говорить про безмовність для китайців як про «природне наслідування своєї традиційної етнічної культури», «нездатність виказати правду» [2], що стає причиною конфлікту та непорозуміння у творі. Таким чином, концепт мовчання жінки, який, будучи предметом до аналізу феміністської критики, є, крім того, однією із концепцій у даосизмі, надає можливості до специфічного аналізу роману з точки зору взаємодії культурних та гендерних факторів.

У центрі роману «Дружина кухонного бога» («The Kitchen God's Wife», 2001) – мотив мовчання між Вінні Луї (китайське ім'я Цзян Вейлі) та її дочкою Перл. Протягом майже сорока років Вінні страждає від свого мовчання, що є продуктом її виховання, наслідком образливого шлюбу і результатом її сорому. Як і більшості китайських жінок свого покоління у Китаї, мовчання було нав'язане жінці її культурою. Молода жінка, на кшталт Вейлі, слідує «Трьом Покорам та Чотирьом Чеснотам» – кодексу поведінки, якого мали притримуватися китайські жінки, починаючи з I ст. н. е. до XX ст., а саме: Три Покори приписували жінці коритися своєму батькові до заміжжя, своєму чоловікові після заміжжя та своєму старшому синові після чоловікової смерті; Чотири Чесноти наказували жінці бути цнотливою, її розмови мали бути ввічливими, манери витонченими, а вільний час мав проводитися у вдосконаленні мистецтва шиття та ткацтва.

Обмежена кодексом поведінки традиційного Китаю, Цзян Вейлі старанно привчає себе думати лише про потреби та бажання чоловіка, Вень Фу, нехтуючи при цьому власними. Протягом довгих воєнних років Вейлі сумлінно виконує обов'язки матері і дружини, витрачає гроші зі свого приданого на купівлю делікатесів, аби задовольнити друзів Вень Фу, підкоряється насильству чоловіка над її тілом, терпить його глузування і звинувачення. На початку шлюбу дівчина виказує свою природну натуру і намагається протистояти утискам чоловіка, але після численних нападів з боку Вень Фу вона вчиться все обмірковувати і обирає покірне мовчання. Вінні розповідає Перл, як вона була вихована «*never to criticize men or the society they ruled, or Confucius*» (ніколи не осуджувати чоловіків або суспільство, яким вони керують, або Конфуція) [3, с. 326]. Вейлі обирає мовчання, коли молода служниця їх дому звільняється з роботи, хоча знає, що причиною є постійне гвалтування дівчини її чоловіком. Смерть двох синів, а також наступні вагітності Вейлі, які жінка свідомо переривала, призводили її до ще більш глибокого болісного мовчання. Принижена і пригнічена, Вейлі згодом залишає Китай і переїздить до Америки, удруге виходить заміж та народжує

дочку Перл, але її мовчання залишається з нею. Через великий сором і біль жінка не здатна нікому розповісти правду про своє минуле.

Мовчання, до якого вдається Перл, не має глибокого та болісного характеру мовчання її матері, воно є способом приховування своєї хвороби, розсіяного склерозу, від Вінні. На відміну від матері, що намагається приховати минуле, Перл, власне, заперечує теперішнє. Мовчання між Перл і її чоловіком Філом набуває форми заперечення хвороби, про яку вони лише зрідка згадують як про «медичний стан». Незважаючи на те, що Перл сама довкола себе створила тишу, її дратує, що чоловік так просто погоджується вдавати, що їх життя проходить, як і раніше. Сама жінка мучиться від тиші, не в змозі виповісти свої потреби чи причини її розладів: «...it hits me the hardest: I have this terrible disease and I've never told her» (...це найболючіше: я маю цю жахливу хворобу і я ніколи не розповідала їй [матері] про це) [3, с. 26]. Тягар від відчуття ізольованості від власного чоловіка підсилюється неспокоєм жінки від того, що вона має зберігати таємницю від власної матері протягом кількох років. Мовчання Перл позбавляє її емоційної підтримки від двох найближчих людей. Окрім того, Перл відчуває провину перед матір'ю, бо та залишається єдиною, хто не знає про хворобу дочки.

Для Вінні акт порушення мовчання є складним процесом, бо її мовчання має двояку природу. У минулому на традиційних теренах власної країни жінка була змушена мовчати через свою стать; у її американському сьогоденні вона змушена замовчати через свій стан іммігрантки у домінуючому американському суспільстві. Нездатність Вінні промовити свою історію, полягає не тільки у соромі, який залишається з жінкою з часів її першого шлюбу, але й у тому, що відчуває неухважність оточуючого суспільства до своєї особи. Навіть Перл час від часу робить матері зауваження стосовно неправильної англійської, тому жінка відчуває себе безсилою в англомовному середовищі, що ще більше підсилює її бажання до замовчування правди.

Розповідання історії – це стратегія, що використовує Вінні, аби досягти свого минулого та набути голосу. Вінні починає свою промову до Перл, вона надає форми своїм відчуттям і таким чином аналізує критичні події минулого, що змінили її, навчили бути мовчазною: «Can you imagine how innocent I was, how strong my innocence?» (Чи можеш ти уявити, якою я була наївною, якою великою була моя наївність?) [3, с. 187] – каже вона, коли завершує розповідь про своє весілля. За допомогою розповіді Вінні розмірковує над трансформаціями, яких зазнала на кожному етапі свого подальшого шлюбу. Основне завдання, що стоїть перед Вінні, – це, насамперед, відбудувати власне «я», яке сумлінно замовчувалося донині. Шляхом розповідання історій Вінні реконструює своє минуле і перетворює його на образ спроможності людського духу встояти на противагу обставинам. Як наслідок, минуле постає не тільки як трагедії і втрати, а також як свідчення власної сміливості і внутрішньої сили. Заохочена чесною і відвертою розповіддю матері, Перл знаходить у собі сміливість виповісти свій власний секрет. Жінки відкривають душу одна одній, тому тепер Перл не одна у своїй боротьбі із хворобою.

Символічним актом порушення мовчання розпочинається і роман Перл Бак «Східний вітер: західний вітер». Роман має розповідну форму монологу, у якому головна героїня Квей-лань звертається до авторки: «These things I may tell you, My Sister» (Ось що я маю розповісти тобі, Сестро) [4, с. 3]. Факт порушення мовчання героїнею на рівні із набуттям голосу героїнь «Дружини кухонного бога» свідчить про визволення жінок із тенет культурного пригнічення та набуття власної ідентичності.

Перл Комфорт Бак – американська письменниця, що протягом тривалого часу мешкає і виконує просвітницьку роботу в Китаї. Творчість Перл Бак прийнято розглядати за межами сіно-американського канону, для вітчизняного літературознавства постать письменниці залишається невідомою (виняток становлять праці проф. В.І. Ліпіної [5]). Американське літературознавство визнає її американською письменницею, хоча на теренах Китаю її вважають китайським автором. В основі роману «Східний вітер: західний вітер» («East wind: West wind», 1930) лежить історія життя китайки Квей-лань, що намагається при звичаїтис до західних канонів поведінки жінки у суспільстві і тим самим порушує питання стосовно китайського інституту суспільства у цілому.

Роман зображує події 20–30-х років ХХ ст. у Китаї, той самий період – минуле героїні Вінні Луї, про яке вона розповідає дочці Перл, – описаний у романі Емі Тан «Дружина кухонного Бога». В обох романах події розгортаються у заможних родинах, що належать до середнього класу суспільства, наскрізною темою їх є статус жінки. Таким чином, про долю китайської жінки в Америці і Китаї пишуть письменниці, що належать до різних культур.

Квей-лань виховується згідно з китайською моделлю «досконалої дружини», однак жінка зневіряється у собі, коли її чоловік, що здобув освіту на Заході, не знаходить привабливими ні мовчазну покірність дружини, ні її маленькі забинтовані стопи. Щоб здобути кохання чоловіка, Квей-лань відмовляється від своїх традиційних цінностей та намагається слідувати феміністичним ідеям, що чоловік привіз із Заходу. Сюжет роману висвітлює реальні події в Китаї у 20-х роках, коли більшість китайських інтелектуалів, переважно чоловіків, починають свідомо приймати західні концепції світобачення. Як зауважують критики Дзе Тхао (Jie Tao) та Джен Біцзюнь (Zheng Bijun), на той час поширеною стає ідея про те, що статус жінки є відображенням сили нації, тому історія і теорія фемінізму починають сміливо впроваджуватися на теренах Китаю [6, с. 53]. Таким чином, статус жінки у Китаї на цьому етапі розглядається не як індивідуальне питання, а скоріше, як показник модернізації китайського суспільства. На тлі подібних соціально-політичних обставин історія Квей-лань не є їх прямим відголосом, а болісним процесом зміни молодій традиційній китайській жінки.

Першій шлюбній ночі чоловік промовляє до неї: *«You have been forced into this marriage as much as I have. . . . Yet now that we are alone we may create our life according to our own desires. For myself, I wish to follow the new ways. I wish to regard you in all things as my equal. I shall never force you to do anything. You are not my possession—my chattel»* (Ту так само, як і я була змушена вступити до шлюбу ... Однак тепер, коли ми самі, ми можемо утворювати наше життя згідно з нашими власними бажаннями. Щодо мене, я хочу дотримуватися нових шляхів. У всіх речах я хочу ставитися до тебе як до рівної. Я ніколи не змушуватиму тебе робити щось. Ти не моя власність – не мій раб) [4, с. 31]. Вражена, Квей-лань не здатна зрозуміти зміст чоловікових слів, натомість вона питає себе: *«I equal to him? But why? Was I not his wife? If he did not tell me what to do, then who would? Was he not my master by law? No one had forced me to marry him—what else could I do if I did not marry? And how could I marry except as my parents arranged it? Whom could I marry if not the man whom I had been betrothed all my life?»* (Я рівна йому? Але чому? Хіба я не його дружина? Якщо не він казатиме мені, що робити, то хто? Хіба не він – мій законний хазяїн? Ніхто не змушував мене одружуватися з ним – що ще я мала зробити, як не одружитися? І як я могла одружитися, коли б мої батьки не влаштували цього? З ким я могла б одружитися, як не з тим чоловіком, кому я була засватана все своє життя?) [4, с. 31]. Квей-лань інтерпретує слова чоловіка по-своєму і вирішує, що є небажаною для нього, тому відчуває тільки муку й біль.

Чоловікові ідеали щодо рівності є незбагненними для Квей-лань, бо суперечать досвіду всього її життя. Аби задовольнити чоловікові бажання, Квей-лань через силу зважується розбінтувати свої ноги. Під тягарем не тільки фізичного, але й душевного болю, жінка врешті-решт, усвідомлює, що чоловікові насправді цікаві тільки її зовнішні зміни, він як і раніше не чує її. Наслідуючи традиційну поведінку, жінка обирає єдиний правильний, на її думку, вихід – сприймати бажання чоловіка за свої. У результаті ніхто із подружжя насправді не розуміє один одного: чоловік, впевнений, що вони порозумілися, лише примушує Квей-лань до іншої форми підпорядкування. Квей-лань залишається наодинці у своїй боротьбі між традиційним китайським патріархатом та імперським патріархатом під псевдонімом «західного фемінізму».

Замовчування у романі також простежується в інших сюжетних лініях. Квей-лань фактично залишається лише стояти осторонь і мовчати, коли її чоловіка відвідують приятелі, які здобули освіту на Заході, і вони розмовляють між собою виключно англійською. Схожа ситуація відбувається, коли додому повертається брат Квей-лань із своєю дружиною-американкою. Розмова знову ведеться виключно англійською мовою: *«I and my son, we are the only Chinese among us... I and my son, we do not understand them»* (Я і мій син, ми єдині китайці серед всіх ... Я і мій син, ми не розуміли їх) [4, с. 151]. Тут певна аналогія може бути проведена із Вінні у романі «Дружина кухонного бога», що також обирає мовчання, боя-

чись своєї недосконалої англійської. Перл Бак демонструє, як жінка-китаянка знову змушена мовчати і переносити страждання, авторка також підкреслює жалюгідність ситуації – коли освічені китайці намагаються просто повісити на себе ярлик чогось іноземного, відмовляючись від китайського минулого і цінностей та безумовно приймаючи все західне.

Таким чином, природа мовчання у романах сіно-американської письменниці Емі Тан та американської письменниці Перл Бак, у першу чергу, має соціально-культурне підґрунтя, пов'язане із традиційністю китайської патріархальної системи. Перл Бак, як очевидець культурно-історичних подій у Китаї початку минулого століття, порушує питання стосовно китайського інституту суспільства у цілому. Факт повернення Емі Тан до історичних реалій свідчить про тяжіння авторки до зображення багатовікових традицій, що лишаються закарбованими у свідомості сіно-американки.

Список використаної літератури

1. Huntley E.D. Amy Tan. A Critican Companion / E.D. Huntley. – London-Connecticut: Greenwood Press Westport, 1998. – 168 p.
2. Коровина С.Г. Особенности употребления символа в творчестве американской писательницы китайского происхождения Эми Тань / С.Г. Коровина // http://vladivostok.com/speaking_in_tongues/tan3.html
3. Tan Amy. The Kitchen God's Wife / Tan Amy. – NY: Ivy Books, 1991. – 532 p.
4. Buck Pearl S. East Wind: West Wind / Buck Pearl S. – London: Methuen, 1995. – 288 p.
5. Липина В.И. «Китайская жемчужина» американской литературы: феномен творчества Перл Бак / В.И. Липина // Англістика і американістика: зб. наук. праць / гол. ред.: А.І. Анісімова, Т.М. Потніцева. – Д.: Вид-во ДНУ ім. О. Гончара. – 2011. – Вип. 8. – С. 115–118.
6. Tao Jie. Holding Up Half the Sky: Chinese Women Past, Present, and Future / Jie Tao, Zheng Bijun, and Shirley L. Mow, eds. – NY: Feminist Press. Warren, Kenneth W, 1993. – 313 p.
7. The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism / ed. by Sarah Gamble. – NY; London: Routledge Taylor and Francis Group, 2001. – 389 p.

В данной статье проведен сравнительный анализ концепта молчания в романах сино-американской писательницы Эми Тан и американской писательницы Перл Бак. Целью анализа было установить природу молчания китайской женщины в современной Америке и в Китае начала прошлого века. Установлено, что, помимо социальных и бытовых причин, молчание имеет более глубокий характер, основной причиной которого является безусловное влияние многовековых традиций Китая, которые предусматривают четко обозначенную модель поведения женщины. Символическим актом освобождения из-под гнета традиционных установок является нарушение молчания и рассказывание своей истории.

Ключевые слова: молчание, норма поведения, тематизация гендера, традиционность, патриархальная система.

The article focuses on comparative analysis of the concept of silence, expressed both in the novel of the Chinese-American writer Amy Tan and in the novel of the American writer Pearl Buck. The task of the analysis was to determine the nature of silence of a Chinese woman both in modern America and in China at the beginning of the previous century. The author demonstrates that apart from social and everyday backgrounds, the nature of silence is much more complex. The reason for silence comes mainly from the undoubted influence of centuries-long Chinese traditions, which provide a woman with strictly determined behavioral pattern. The symbolic act of release from the oppression is understood as breaking of the silence and telling one's personal story.

Key words: silence, behavioral pattern, gender themes, traditionality, patriarchal system

Надійшло до редакції 12.07.2011.